

КИРИЛЮК Дмитро Володимирович,
 приватний нотаріус Київського міського
 нотаріального округу, докторант Науково-
 дослідного інституту приватного права і
 підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака
 НАПрН України, кандидат юридичних наук

МЕТА ТА ПРИНЦИПИ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ САНКЦІЙ: СПІВВІДНОШЕННЯ З ОСНОВОПОЛОЖНИМИ ЗАСАДАМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Повномасштабне збройне вторгнення рф в Україну призвело до масштабування застосування санкційного механізму не лише Україною, а й в світі в цілому. Попри те, що спеціальні економічні санкції здебільшого розглядаються як один з інструментів забезпечення національної безпеки, в умовах глобалізації економіки та розвитку концепції «розумних» або «таргетованих» санкцій їх застосування, зокрема – до суб'єктів господарювання, неминуче зачіпає сферу цивільно-правових відносин. Зокрема, застосування санкційного механізму призводить до фактичного втручання у свободу вибору контрагента за договором та впливає на умови виконання договірних зобов'язань. Це робить актуальним розгляд питання про співвідношення санкційного механізму з основоположними засадами цивільного права.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про санкції» (далі – Закон про санкції), метою застосування санкцій є «захист національних інтересів, національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України, протидія терористичній діяльності, а також запобігання порушенню, відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів громадян України, суспільства та держави» [1]. Водночас мета характеризується як така, що має вторинний характер або характер наслідків, тоді як первинна мета санкцій полягає у примушенні підсанкційного суб'єкта до зміни своєї поведінки шляхом формування ситуації, коли суб'єкт – виходячи з «аналізу витрат і переваг» – доходить висновку про більшу раціональність такої зміни [2]. Попри те, що мета санкцій є за своєю природою публічно-правовою, її досягнення може бути міцно пов'язано з цивільно-правовими відносинами, зокрема коли об'єктами санкційного впливу стають суб'єкти господарської діяльності, які своєю діяльністю підтримують преступні режими, сприяють продовженню воєнної агресії тощо, незалежно від того, чи належать вони до воєнної господарської інфраструктури.

Щодо принципів застосування санкцій, то ч. 2 ст. 3 Закону про санкції закріплює принципи законності, прозорості, об'єктивності, відповідності меті та ефективності [1]. Разом з тим доктрина пропонує ширший перелік таких принципів та їх класифікацію за різними підставами. Так, А.Коен (A.Cohen), аналізуючи санкції крізь призму Женевських конвенцій, виокремлює принципи

розрізнення, пропорційності, суворості, ефективності та обумовленості [2]. Якщо розглядати їх в контексті заявленої теми, то, наприклад, принцип розрізнення, трансформований до сфери економічних санкцій, вимагає встановлення обґрунтованого зв'язку між підсанкційним суб'єктом господарювання та діяльністю, що порушує норми міжнародного права – фактично збігаючись із цивільно-правовою вимогою індивідуалізації відповідальності. Принцип пропорційності, у свою чергу, передбачає оцінку за тестами «придатності» та «необхідності» – тобто перевірку, чи не існує менш обтяжливого для прав та інтересів окремих осіб заходу, здатного водночас забезпечити досягнення мети станційного впливу [3].

Колізія між санкційним механізмом та цивільно-правовими засадами є найбільш очевидною у контексті двох базових принципів цивільного права: принципу рівності учасників цивільних відносин та принципу свободи договору. Відступлення від принципу рівності буде мати при цьому публічно-правову природу і обґрунтовувати метою забезпечення національної безпеки. Відступлення від принципу свободи договору пов'язується, наприклад, в обмеженні щодо свободи вибору контрагента. Так, Закон України «Про публічно-приватне партнерство» виключає можливість вибору у якості сторони даного договору або субпідрядника особи, стосовно якої застосовано спеціальні економічні санкції та інші обмежувальні заходи [4].

Необхідно підкреслити, що принципи застосування спеціальних економічних санкцій не є антогоністичними щодо основоположних засад цивільного права, адже між ними існує формальна взаємодія. Принципи розрізнення та пропорційності санкційного механізму кореспондують з вимогами індивідуалізації відповідальності та мінімального втручання у права суб'єктів господарювання. Принцип законності у санкційній сфері містить елементи цивільно-правової вимоги правової визначеності та захисту законних очікувань [5]. Водночас публічно-правова природа санкцій обумовлює те, що застосування цих принципів здійснюється в особливому режимі, де пріоритет безпеки може виправдовувати тимчасові відступи від приватно правових засад за умови дотримання вимог необхідності, пропорційності та судового контролю. Це вимагає доктринального осмислення санкційного механізму не як виключно публічно-правового явища, а як інструменту, що діє на перетині публічного та приватного права.

Список використаних джерел

1. Про санкції: Закон України від 14 серп. 2014 р. № 1644-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text>
2. Cohen A. Economic Sanctions in IHL – Suggested Principles. *Hebrew University International Law Research Paper*. 2009. N 14–09. 34 p. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1425002
3. Hofer A. The Proportionality of Unilateral «Targeted» Sanctions: Whose Interests Should Count? *Nordic Journal of International Law*. 2020. Vol. 89(3–4). P. 399–421. URL: <https://doi.org/10.1163/15718107-8903000>

4. Про публічно-приватне партнерство: Закон України від 19 червня 2025 року N 4510–IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4510-20?find=1&text=%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%86#w1_1

5. Heupel M. EU Sanctions Policy and the Protection of Due Process Rights: Judicial Lawmaking by the Court of Justice of the EU. In: Protecting the Individual from International Authority: *Human Rights in International Organizations*. Cambridge University Press, 2017. P. 129–151. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/abs/protecting-the-individual-from-international-authority>

КИРИЩУК Анна Петрівна,

здобувач вищої освіти

Державного податкового університету

Науковий керівник:

БЛЯНСЬКА Наталія Володимирівна,

кандидат юридичних наук, професор

завідувач кафедри цивільного права та процесу

Державний податковий університет,

м. Ірпінь (Київська область)

ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

В умовах сьогодення, коли розвиток суспільства характеризується швидким поширенням цифровізації, суттєво змінюються методи створення, використання та охорони об'єктів права інтелектуальної власності. Інформаційний простір створює широкі можливості для поширення результатів творчої діяльності, що в свою чергу створює більше можливостей для їх незаконного копіювання та використання в цілому.

Особливістю об'єктів права інтелектуальної власності є те, що вони нематеріальні, їх легко скопіювати без втрати якості та є можливість миттєвого транскордонного розповсюдження. Через це з'являються нові виклики для міжнародних законів, про захист таких об'єктів. Незважаючи на систему міжнародних договорів, зокрема й тих, що встановлюють основи охорони, ефективний захист прав у цифровому середовищі залишається недостатньо врегульованим для надійного захисту.

Поняття «інтелектуальна власність» вперше офіційно закріпили в 1967 році у Стокгольмській конвенції. Саме тоді на її основі створили Всесвітню організацію інтелектуальної власності (ВОІВ). Це поняття, згідно з трактуванням у конвенції, передбачає, що інтелектуальна власність включає права, які належать до:

– літературних, художніх і наукових творів;